

РОЗВИТОК ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ З ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ (XIX – XX ст.): ОСНОВНІ ЕТАПИ

Мороз П. В.,

*старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна*

Аналіз джерел дозволив нам виокремити п'ять основних етапів в розвитку підручникотворення з історії стародавнього світу: 1-й (середина XIX – початок XX ст.) – становлення загальних основ підручникотворення з історії стародавнього світу; 2-й (початок XX ст. – початок 1920-х рр.) – формування нових тенденцій в конструюванні шкільних підручників історії стародавнього світу; 3-й (середина 20-х – середина 30-х рр. XX ст.) – викладання історії стародавнього світу в умовах переходу до комплексних програм навчання, період дестабілізації шкільного підручника; 4-й (середина 30-х – кінець 80-х рр. XX ст.) – розвиток підручникотворення з історії стародавнього світу на засадах марксистської методології; 5-й (початок 90-х рр. XX ст. – початок XXI ст.) – реформування історичної освіти в умовах державної незалежності та його вплив на практику підручникотворення з історії стародавнього світу [1].

Дослідження свідчить, що до кінця XIX ст. визначились загальні вимоги до підручників історії стародавнього світу як за змістом, так і за оформленням методичного апарату. Текст підручника поділявся на теми, параграфи; основні поняття, дати і висновки виділялись курсивом чи жирним шрифтом. У підручниках стародавньої історії кінця XIX – початку XX ст. було чітко виражено тенденцію на скорочення відомостей, що призначались для запам'ятовування: хронологічних дат, імен, географічних назв, термінів, а також деяких фактів політичної історії [2].

Аналіз літератури засвідчив, що в період початку XX ст. –

початку 1920-х рр. намітилися нові тенденції в підручникотворенні з історії стародавнього світу: збільшується кількість ілюстративного матеріалу, змінюється їх характер – відтворення пам'яток матеріальної культури частково витісняється малюнками сучасних художників; застосовуються прийоми підвищення освітнього значення ілюстрацій (посилання на них у тексті, розгорнуті пояснення до них, нумерування ілюстрацій); широко використовується образність у викладі навчального матеріалу; до тексту підручника додаються невеликі уривки з документів, описи пам'яток культури, біографії археологів, окремі цікаві факти, списки рекомендованої літератури, запитання і завдання [2].

У другій половині 20-х рр. ХХ ст. значного поширення набула ідея дестабілізації підручника історії. Тенденція підміни шкільного підручника прикладними матеріалами спричинила зниження якості навчально-виховного процесу і стала однією з причин кризи шкільної освіти.

Навчальний матеріал у підручниках середини 30-х – кінця 50-х рр. розглядався як нормативний, обов'язковий для запам'ятовування, а основними функціями навчальної книжки були функції самоосвіти та самоконтролю. Суттєво знижував якість підручника збіднілий (а іноді й повністю відсутній) методичний апарат. У 60-х рр. ХХ ст. з'явився новий методичний тип підручника історії стародавнього світу (автор Ф.П. Коровкін), який ґрунтувався на передових для того часу педагогічних ідеях: підручник вміщував запитання і завдання, документи, ілюстративний матеріал та відрізнявся від попередніх логікою розкриття змісту. Починаючи із 70-х рр. ХХ ст. зароджується нова тенденція у дидактико-методичному забезпеченні підручника: до змісту книги включається апарат організації засвоєння (збільшується кількість проблемних запитань), удосконалюється апарат орієнтування як важливий структурний компонент. Водночас для цього періоду були характерними заідеологізованість та односторонність шкільної історичної освіти. Марксистська історіографія втиснула стародавність у жорстку соціологічну схему, зосередившись переважно на соціально-економічній історії та класовій боротьбі [3].

Аналіз джерельної бази, що стосується процесу підручничотворення 90-х рр. XX – початку XXI століть, дає підстави для висновку, що виразними ознаками зазначеного періоду є: а) розробка варіативних підручників з історії стародавнього світу із різними методичними системами реалізації змістових ліній відповідно до вимог навчальних програм з історії; б) удосконалення змісту підручників на основі цивілізаційного підходу; в) запровадження апробації пробних та експериментальних підручників з метою підвищення їх якості [2]/

Література:

1. Булда А., Мороз П., Мороз І. Методичні засади підручничотворення з історії стародавнього світу: навчально-методичний посібник. К.: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2007. 216 с.

2. Мороз П., Мороз І. Історія одного підручника (Історико-порівняльний аналіз підручників історії стародавнього світу XIX – XX ст.). Історія в школі. 2005. № 10–12. С. 26–29.

3. Мороз П., Мороз І. Проблеми змісту та структури шкільних підручників історії стародавнього світу (1930-ті – кінець 80-х років XX ст.). Проблеми сучасного підручника. 2011. Вип. 11. С. 527-537.